

Ομιλία κ. Γ. Παγουλάτου, Καθηγητή Ευρωπαϊκής Πολιτικής και Οικονομίας στο Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, μέλους ΔΣ ΕΛΙΑΜΕΠ στο 10^ο Συνέδριο Διεθνούς Διαφάνειας, 8/12/2017

Πώς επιτυγχάνεται, κατακτάται η δικαιοσύνη και αποτελεσματικότητα στο δημόσιο βίο;

Ο ένας τρόπος είναι να βασιστούμε σε ακέραιους δημόσιους λειτουργούς ταγμένους στην υπηρεσία του δικαίου και του δημοσίου συμφέροντος.

Υπάρχουν φυσικά τέτοιοι λειτουργοί. Αλλά αυτό δεν αρκεί.

Χρειαζόμαστε θεσμικές, συνταγματικές εγγυήσεις ισχυρότερες και διαρκέστερες από την ηθική των δημόσιων λειτουργών.

Ανεξάρτητες υπερκομματικές δικαστικές και ρυθμιστικές αρχές.

Χρειαζόμαστε τις περιβάλλουσες εγγυήσεις ενός λειτουργούντος πλουραλισμού, και φιλελεύθερου συνταγματισμού.

Με τη διάκριση των εξουσιών, τα θεσμικά αντίβαρα (Checks and balances) του πλουραλισμού, τις εγγυήσεις ανεξαρτησίας που συνεπάγονται.

Παντού στον σύγχρονο κόσμο οι εγγυήσεις αυτές προστατεύουν απέναντι στην αυθαιρεσία της κρατικής εξουσίας.

Που τείνει να χειραγωγεί, να παρεμβαίνει, να ελέγχει, να φαλκιδεύει την ανεξαρτησία της δικαιοσύνης.

Η προστασία της τελευταίας έχει αναχθεί σε οχυρό αντίστασης σε αυταρχικά καθεστώτα, αλλά δυστυχώς και σε κράτη-μέλη της ΕΕ όπως η Πολωνία και η Ουγγαρία.

Όπου θαρραλέοι δικαστές, στο όνομα του φιλελεύθερου κράτους δικαίου, ανθίστανται απέναντι στην υπερσυντηρητική, εθνικολαϊκιστική και αντιφιλελεύθερη κυβερνήσή τους.

Φοβάμαι και στην πατρίδα των checks & balances, που σήμερα κυβερνάται από τον Τραμπ.

Αλλά έχουμε και ευρωπαϊκές κυβερνήσεις που εμφορούνται από μια ιδεολογική παράδοση αριστερού λαϊκισμού, γιακωβινισμού, λενινισμού.

Μια ιδεολογική παράδοση που τείνει να περιφρονεί την ανεξαρτησία της δικαιοσύνης, τα θεσμικά αντίβαρα, τις ανεξάρτητες αρχές, αντιμετωπίζοντάς τα ως αστικά κατάλοιπα και μπουρζουάδικες κατασκευές.

Που ενίοτε τουιτάρουν ότι: *«η Δημοκρατία δεν πρέπει να είναι θεσμός που εξισορροπεί συμφέροντα και αποκοιμίζει συνειδήσεις αλλά εργαλείο επιβολής της θέλησης των πολλών»*. (Αυτό το τουιτ φοβάμαι έφυγε από τον λογαριασμό του Έλληνα πρωθυπουργού).

Τότε ακριβώς μας θυμίζουν ότι οι φιλελεύθεροι συνταγματικοί θεσμοί, τα ανεξάρτητα δικαστήρια, το κράτος δικαίου, η δημοκρατία, αποτελούν το θεσμικό σύστημα μετριασμού της θέλησης των πολλών.

Βρίσκονται εκεί ακριβώς για να προστατεύουν τα δικαιώματα όλων, και ιδίως της μειοψηφίας, από την αυθαιρεσία του κράτος και την τυραννία της πλειοψηφίας.

Λειτουργεί επίσης η ανεξάρτητη δικαιοσύνη και τα θεσμικά αντίβαρα και ως ανάχωμα στην αυθαιρεσία της ιδιωτικής οικονομικής εξουσίας.

Που μέσω πελατειακής διασύνδεσης και προνομιακής και αδιαφανούς πρόσβασης στο κράτος, ή μέσω μετατροπής σε μιντιακή ισχύ, μπορεί να μετατραπεί σε ανεξέλεγκτη πολιτική ισχύ.

Μια άλλη διάσταση: Μπορεί η δικαιοσύνη και το κράτος δικαίου να λειτουργήσουν εάν δεν είναι κυρίαρχα, εάν δεν μπορούν να ασκήσουν την κυριαρχία τους, sovereignty, στο σύνολο της επικράτειας;

Μπορεί να λειτουργήσει το κράτος δικαίου όταν ανέχεται μαύρες τρύπες βίας και ανομίας στα Πανεπιστήμια, στην επικράτεια των οποίων έχει καταντήσει να αναστέλλεται η εφαρμογή του κράτους δικαίου;

Μπορεί να λειτουργήσει όταν εξαιρούνται από την ισχύ του νόμου γειτονιές ολόκληρες, που λειτουργούν ως «no go zones» για τα όργανα επιβολής του νόμου;

Το αφήνω στην κρίση σας.

Το δεύτερο ζήτημα που θέλω να θέσω είναι το εξής.

Στην κανονιστική θεωρία είναι γνωστή η διαρκής αναζήτηση μιας χρυσής τομής (trade off) μεταξύ δικαιοσύνης και αποδοτικότητας (justice vs efficiency).

Συχνά τα δικαιότερα αποτελέσματα στοιχίζουν περισσότερους πόρους. Αντίστοιχα η εξοικονόμηση, ως βελτίωση της σχέσης εισροών-εκροών, μπορεί να συνεπάγεται απώλειες βαθμών δικαιοσύνης.

Το ελληνικό σύστημα απονομής δικαιοσύνης έχει το θλιβερό προνόμιο να υπολείπεται και στα δυο.

Η Δικαιοσύνη θα έπρεπε να είναι εγγυητής της σύννομης λειτουργίας της ιδιωτικής οικονομίας και των συμβάσεων. Διευκολυντής της υγιούς οικονομικής ανάπτυξης.

Στην Ελλάδα λειτουργεί ως κατεξοχήν εμπόδιο.

Σύμφωνα με τα στοιχεία των διεθνών οργανισμών (World Bank, Doing Business Report 2018. EU Justice Scoreboard, 2017) οι επιδόσεις στο πεδίο της εφαρμογής των συμβάσεων και της απονομής δικαιοσύνης είναι οι χαμηλότερες στην ΕΕ.

Μερικά στοιχεία.

Στο κρίσιμο κριτήριο Enforcing Contracts (εφαρμογή των συμβάσεων, επίλυση εμπορικών διαφορών στα δικαστήρια, χρόνος απονομής δικαιοσύνης), η Ελλάδα είναι προτελευταία.

Είναι τελευταία στο συνολικό χρόνο που απαιτείται για την εφαρμογή των συμβάσεων: 1580 ημέρες, σύμφωνα με τη World Bank. Η δεύτερη χειρότερη Σλοβενία είναι 1160. (Σε 11 χώρες απαιτούνται κάτω από 500 ημέρες).

Σκεφτείτε μια σοβαρή εταιρεία, που έχει μια εμπορική διαφορά ή έχει μπλέξει με έναν εγχώριο απατεώνα. Ξέρει ότι δεν θα βρει ποτέ το δίκιο της. Γιατί 1580 ημέρες αργότερα με όρους κόστους ευκαιρίας είναι ποτέ.

Το δικαστικό μας σύστημα είναι ο ανθρωποδιώκτης των σοβαρών επιχειρήσεων.

Έχουμε ρεκόρ εκκρεμών υποθέσεων σε διοικητικά δικαστήρια, που μας κατατάσσει με μεγάλη διαφορά στη χειρότερη θέση όλης της ΕΕ. Στην έκθεση EU Justice scoreboard, 2016, είχαμε τριπλάσιο αριθμό εκκρεμών διοικητικών υποθέσεων από την αμέσως χειρότερη Κύπρο.

Ο αριθμός των εκκρεμών διοικητικών υποθέσεων μειώθηκε σημαντικά το 2015, παρότι η Ελλάδα εξακολουθεί να βρίσκεται στη χειρότερη θέση (EU Justice scoreboard, 2017). Πολύ μεγάλος είναι και ο αριθμός των εκκρεμών αστικών και εμπορικών υποθέσεων.

Έχουμε το χαμηλότερο στην ΕΕ ποσοστό επίλυσης δικαστικών υποθέσεων. Μόλις 80% των υποθέσεων που εισάγονται στα πρωτοβάθμια δικαστήρια καταφέρνουν να εκδικαστούν (EU Justice Scoreboard, 2017).

Το δικαστικό μας σύστημα είναι ουραγός στη χρήση τεχνολογίας.

Κατοχύρωση περιουσιακών δικαιωμάτων, ευκολία μεταβίβασης ακίνητης περιουσίας, κτηματολόγιο, κλπ (Registering Property): η Ελλάδα είναι προτελευταία και τελευταία στην ΕΕ στους επιμέρους υποδείκτες της World Bank.

Προτελευταίοι επίσης στην αποτελεσματικότητα/ αποδοτικότητα της διαδικασίας πτώχευσης.

«Οι μακρές καθυστερήσεις στη δικαστική διαδικασία έχουν αρνητικές επιπτώσεις στην προστασία των δικαιωμάτων, για παράδειγμα όταν οι κατάλληλες λύσεις δεν είναι πλέον διαθέσιμες, ή σοβαρές οικονομικές ζημιές δεν είναι πλέον ανακτήσιμες», γράφει η έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

Αλλά και η εναλλακτική της εξωδικαστικής επίλυσης διαφορών και της διαμεσολάβησης παραμένει ακόμα εξαιρετικά υποανεπτυγμένη.

Καταλαβαίνετε ότι στον κύκλο ζωής της μια επιχείρηση αντιμετωπίζει εφιαλτικά εμπόδια και καθυστερήσεις.

Μια επιχείρηση στην Ελλάδα θα γεννηθεί εις πείσμα των δυσκολιών, θα αντιμετωπίσει μεγάλες δυσχέρειες αδειοδότησης, ηλεκτροδότησης, χρηματοδότησης. Θα μεγαλώσει με στερήσεις και αντιξοότητες αδιανόητες για άλλες επιχειρήσεις της ευρωπαϊκής οικογένειας.

Μόλις σταθεί στα πόδια της, το κράτος θα αρχίσει να τη χτυπά αλύπητα με γραφειοκρατία, φόρους και εισφορές, ευθέως αναντίστοιχες των υπηρεσιών που προσφέρει.

Θα έλεγε κανείς ότι το κράτος τιμωρεί τις επιχειρήσεις για τη δική του αποτυχία.

Εάν ως εύλογη συνέπεια όλων των παραπάνω, η επιχείρηση εν τέλει αποτύχει, το κράτος δεν την αφήνει ούτε να χρεοκοπήσει.

Με άλλα λόγια μια σοβαρή επιχείρηση στην Ελλάδα δυσκολεύεται να γεννηθεί, επιζεί με χίλια ζόρια, κι αν αποτύχει απαγορεύεται να πεθάνει.

Το σύστημα λοιπόν πάσχει στο πεδίο της αποδοτικότητας και συμβολής στην ανάπτυξη. Πάσχει και στο κριτήριο της δικαιοσύνης.

Η τεράστια καθυστέρηση στην απονομή δικαιοσύνης συνιστά αρνησιδικία, λόγος για τον οποίο η Ελλάδα είναι πρώτη σε καταδίκες από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

Μόνο για το 2016 η Ελλάδα εισέπραξε 16 καταδίκες που οφείλονται στις μεγάλες καθυστερήσεις στο χρόνο απονομής δικαιοσύνης. Αυτό μας κατατάσσει στην 1^η θέση –μαζί με την Ουγγαρία– μεταξύ των 47 κρατών του Συμβουλίου της Ευρώπης.

Και η συνάρτηση αποδοτικότητας; Το παράδοξο είναι ότι δεν είναι η δημόσια δαπάνη χαμηλότερη από την υπόλοιπη ΕΕ, για να δικαιολογεί τόσο πενιχρά αποτελέσματα.

Σε δαπάνες για τη δικαιοσύνη ως ποσοστό του ΑΕΠ, η Ελλάδα είναι πάνω από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο. Το ίδιο και στο ποσοστό δικαστών επί του συνολικού πληθυσμού.

Σε αριθμό δικηγόρων επί του συνολικού πληθυσμού, κατέχουμε την τρίτη ψηλότερη θέση στην ΕΕ, λίγο κάτω από 400 δικηγόρους ανά 100.000 κατοίκους (European Justice Scoreboard, 2016) (ένα χρόνο πριν ήμασταν πρώτοι).

Κάτι πηγαίνει πολύ λάθος στην κατανομή και διαχείριση αυτών των δημόσιων πόρων, στο θεσμικό πλαίσιο, στις επενδύσεις, στην οργανωτική υποδομή.

Ένα καλό νέο τουλάχιστον.

Σε ποσοστό πάνω από τον μέσο όρο της ΕΕ, η κοινή γνώμη θεωρεί την δικαιοσύνη ανεξάρτητη (EU Justice Scoreboard, 2017).

Ας χτίσουμε πάνω σε αυτό.